

TERYTORIUM

Ptaka miesiąca: żuraw

Wczesną wiosną zaobserwować można u ptaków zespół zjawisk związanych z rozrodem. Większość ma o tej porze najefektowniejsze upierzenie, zwane szatą godową. Jest to także okres najbardziej wytrwałych śpiewów. W ciepłe dni już w lutym można usłyszeć w lasach pierwsze śpiewy kowalików i sikor, a nieco później szpaków.

Kolorowe pióra, śpiew i wzmożona aktywność samców służą zdobyciu partnerki i są jednocześnie sygnałem dla niej, by mogła wybrać odpowiedniego dla siebie partnera. Samice poszukują "męża" zdrowego i silnego, który utrzyma swe terytorium i w przyszłości pomoże w wykarmieniu piskląt. Wybierze tego spośród kandydatów, który najlepiej prezentuje swe walory. Dlatego samce starają się zaimponować swym donośnym, urozmaiconym śpiewem (u rokitniczki), długim ogonem (u dymówek), czy też przyniesieniem rybki w prezencie (u rybitw).

Samce wiosną często głośnym śpiewem "zaznaczają" swoje terytorium. Przelatują z miejsca na miejsce, śpiewając i tocząc drobne walki z innymi samcami, niektóre z nich wykonują loty tokowe. Terytorium to obszar potrzebny do życia dla jednego ptaka, pary bądź stada. Z obroną terytorium mamy do czynienia najczęściej w okresie rozrodu, ale zdarzają się sytuacje, że jest ono bronione także po zakończeniu lęgów z powodu ochrony własnego żerowiska.

Od jakości terytorium zależy w dużym stopniu sukces lęgowy. Dlatego, aby zapewnić sobie najlepszy teren, czyli taki, w którym znajdą bezpieczne miejsce pod gniazdo i zasobne żerowiska, ptaki muszą wcześniej pojawić się w miejscach rozrodu. Szybki powrót mogą jednak przypłacić życiem. Pod koniec zimy i wczesną wiosną może bowiem zabraknąć pokarmu, by przeżyć. Ptaki stoją więc przed dylematem - zająć wcześniej terytorium i czerpać później z tego zyski, czy też przylecieć później, gdy jest odpowiednia ilość pokarmu, ale ponosić ryzyko nie zajęcia odpowiedniego terytorium. Zwykle jako pierwsze przylatują i zajmują strategiczne miejsca osobniki doświadczone, które odbywały lęgi w poprzednich sezonach, oraz te posiadające lepszą kondycję. Ptaki spóźnione skazane są na terytoria mniej bezpieczne, gdzie trudniej wyżywić potomstwo, a przylatujące jako ostatnie często pozbawione są miejsc do rozrodu.

Zaobserwowano, że podczas łagodniejszych zim część osobników niektórych gatunków pozostaje w swych rewirach lub koczuje w pobliżu (np. samce bogatki w chłodne dni lecą do karmników, natomiast, gdy tylko pojawi się cieplejszy dzień powracają do rewirów i śpiewają).

Wyraźne różnice w terminach przylotów zaznaczają się pomiędzy różnymi gatunkami. O ile ziarnojady mogą przylatywać wcześniej lub w ogóle nie odlatywać, o tyle ptaki owadożerne przylatują później, gdy występuje już dostatecznie dużo odpowiedniego dla nich pokarmu. Ptakiem wyjątkowo uzależnionym od owadów jest jerzyk, przylatujący do nas dopiero w maju. Wcześniejszy powrót groziłby mu głodem, zwłaszcza w okresie, częstych jeszcze w kwietniu, załamań pogody.

Wiele gatunków wykazuje zaskakującą "punktualność" w przylotach. Często różnica dla danego regionu kraju waha się w granicach zaledwie kilku dni. Jednym z takich gatunków jest, przylatujący do Polski w końcu kwietnia, słowik rdzawy. Ta punktualność cechuje głównie gatunki wędrujące na duże odległości, nazywane migrantami dalekodystansowymi, lecące nawet za równik.

Inne zjawisko zaobserwowano u gatunków krótkodystansowych, wędrujących na nieduże odległości w obrębie Europy. Średnia data przylotu niektórych z nich przesunęła się w okresie kilkunastu lat, tak, że ptaki pojawiają się w kraju dużo wcześniej niż miało to miejsce w przeszłości. Do takich gatunków należy żuraw,

który jeszcze dwadzieścia lat temu przylatywał na Dolny Śląski na początku marca, a obecnie zjawia się tu już na początku lutego. Powracające z zimowisk ptaki nierzadko zajmują swoje zeszłoroczne terytoria. Jednak, aby się o tym przekonać konieczne jest indywidualne znakowanie osobników. W tym celu zakłada się im kolorowe obrączki, analizuje nagrane głosy i w kolejnych latach śledzi ich losy w danym terytorium.



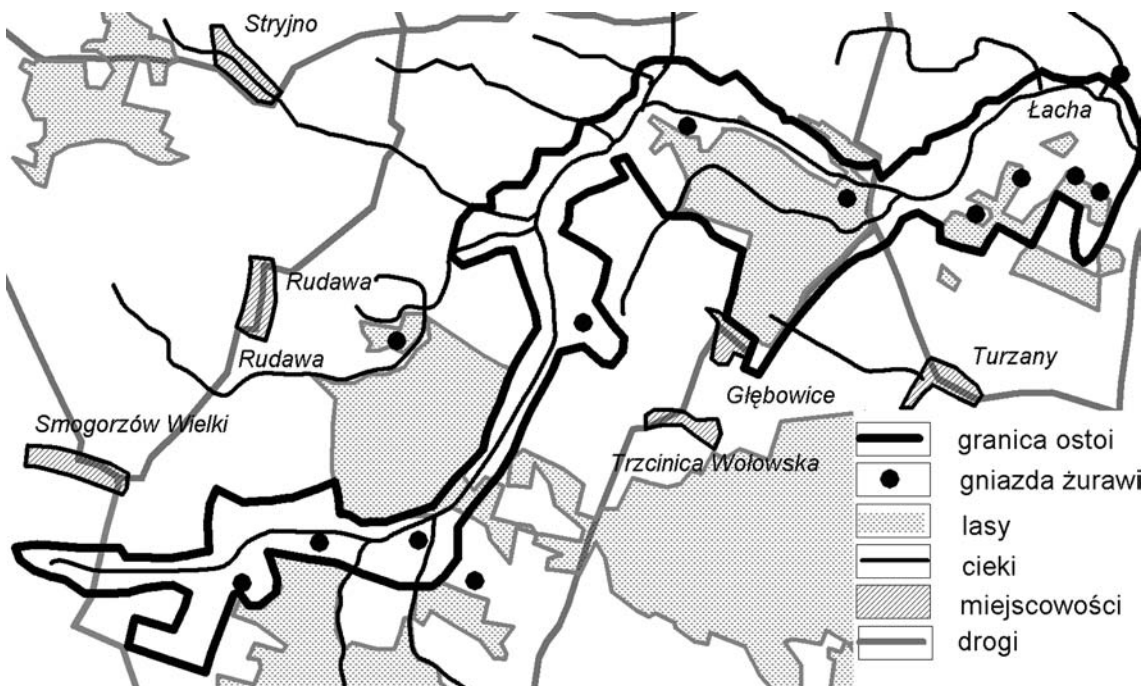
Żuraw

Żuraw jest gatunkiem o dużym zasięgu geograficznym. Występuje od Łaby w Europie Środkowej przez Skandynawię i północno-środkową Azję, po wschodnie krańce Syberii aż do Morza Ochockiego.

Liczebność tego gatunku w ciągu ostatnich dziesięcioleci utrzymywała się na stałym poziomie lub wyraźnie wzrosła, co odnotowano również w Polsce, choć jeszcze na początku XX wieku żuraw był u nas bardzo nielicznym ptakiem lęgowym. Ten sukces można tłumaczyć zaprzestaniem polowań (w Niemczech ten proceder trwał do 1921 roku) i objęciem żurawia ochroną, co w efekcie spowodowało u tego gatunku zmniejszenie strachu przed człowiekiem.

Żurawie, żyjące długo, bo do 20-30 lat, wypracowały w drodze ewolucji najkorzystniejszy, z punktu widzenia tego gatunku, system rozrodu. Polega on na długotrwałej i troskliwej opiece nad pisklętami. Samice składają prawie zawsze 2 jaja i wysiadują je przez około miesiąc. Po wylęgu, rude jak wiewiórki, małe żurawie mimo niewielkich rozmiarów

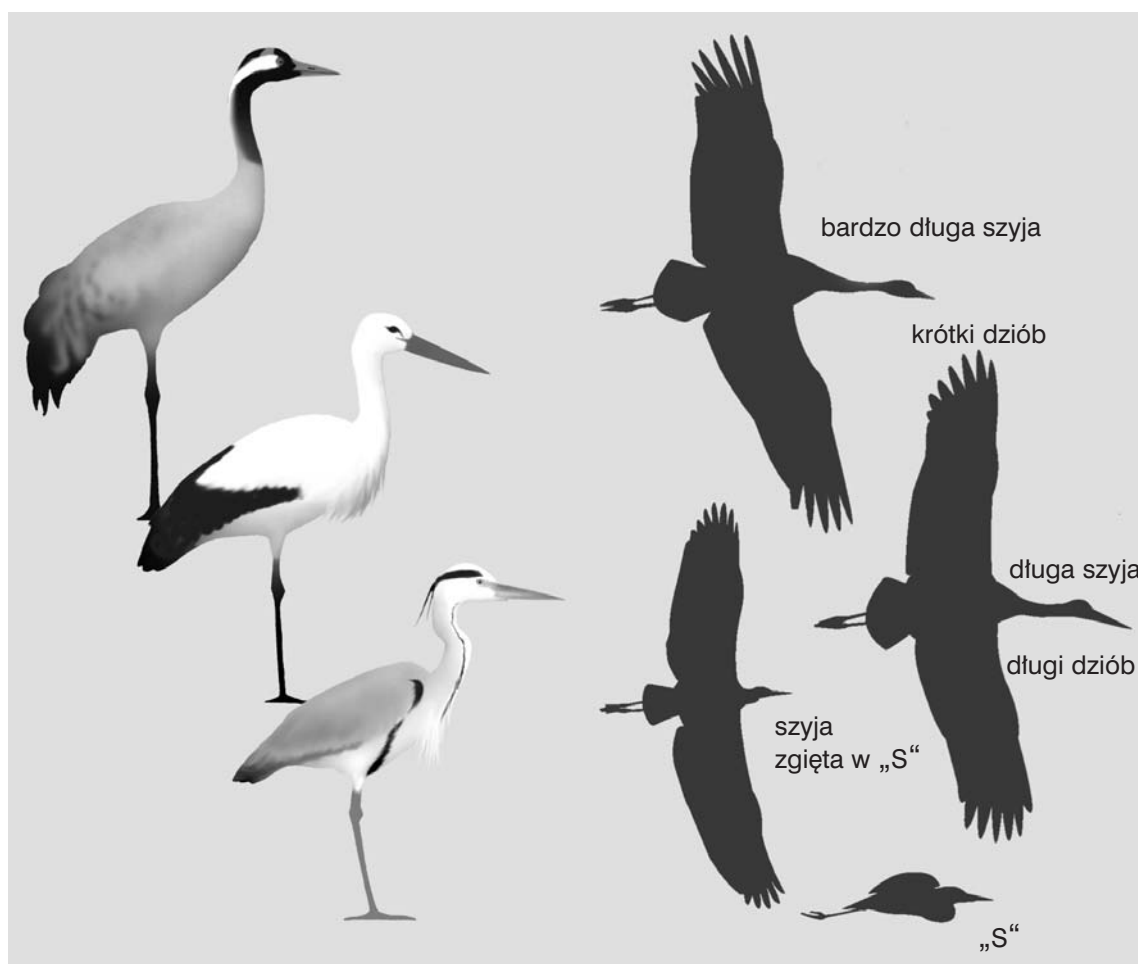
Żurawie, żyjące długo, bo do 20-



Mapa terytoriów żurawia w ostoi Natura 2000 - Dolina Łachy (wg danych K. Koniecznego)

rów świetnie pływają i już po kilku dniach wodzone są przez rodziców po trudno dostępnych dla człowieka ostępach, czasem jednak wychodzą na pola uprawne i łąki. Dorosłe ptaki nieustannie się nimi opiekują aż do czasu odlotu (październik, listopad) i wraz z nimi wędrują na zimowiska na Półwysp Iberyjski oraz do Azji Mniejszej.

Żuraw do lęgów wybiera środowiska podmokłe: rozległe lasy olchowe, trzcinowiska, turzycowiska, brzegi stawów itp. W czasach, gdy był bardzo nieliczny, gnieździł się tylko w trudno dostępnych, rozległych bagnach. Przyzwyczajenie się do widoku człowieka oraz wzrost jego liczebności spowodowały, że obecnie żurawie zasiedlają także oczka śródpolne, niewielkie stawki i rozlewiska na rowach melioracyjnych. Wszystko to prowadzi do zmniejszania się odległości pomiędzy poszczególnymi rewirami i wymaga od żurawi większej tolerancji wobec gnieźdzących się w pobliżu sąsiadów. Obecnie najmniejsze odległości między gniazdami sięgają kilkuset metrów. Charakterystyczną cechą żurawi jest zdolność wydawania donośnego dźwięku zwanego klangorem. Żurawie trąbiąc donośnie w swoim terytorium dają do zrozumienia innym parom, że ten fragment mokradeł jest już zajęty.



Porównanie żurawia, bociana i czapli

Żuraw bywa często mylony z bocianami i czaplą siwą. Niejednokrotnie zdarzało się, że w pierwszych dniach lutego media podawały doniesienia, jakoby widziano już powracający klucz bocianów. Z takiej informacji wywnioskować można z całą pewnością, że nie były to bociany, ponieważ nie latają one w kluczach. Wskazuje ona dość jednoznacznie na żurawie, które tworzą klucze i, jak pisaliśmy wcześniej, przylatują do nas już na początku lutego.



W pierwszej połowie lutego należy obserwować przelatujące stada ptaków. Jeśli uda się zaobserwować ciągnące żurawie, należy wypełnić kartę pomocniczą nr 10, notując datę, miejsce obserwacji, liczbę osobników i kierunek przelotu, w czym pomocna może być zamieszczona w załączniku róża wiatrów.

Warto zwrócić uwagę na sylwetkę i sposób lotu żurawi. Częste obserwacje tych ptaków pozwalają nabyć umiejętność szybkiego odróżniania ich od czapli i bocianów.

ŻURAW

Grus grus

zamieszkiwane środowisko	śródleśne bagna, olsy, turzycowiska
liczba jaj	2
okres wysiadywania jaj	29 - 30 dni
rozpiętość skrzydeł	200 - 230 cm
masa ciała	4 - 7 kg
położenie gniazda	ziemia, płytka woda
materiał gniazdowy	trawy, trzciny, pałki, turzyce, mech, gałązki

